

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

№6

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

Sharipov Qo‘ng‘irotboy Avezimbetovich – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, texnika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma’naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta’lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

To‘lqin Zakirovich Teshabayev –iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne’matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymuratov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi Fan, ta’lim, madaniyat, sport va yoshlar masalalari qo‘mitasi raisi

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta’lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu’min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo‘yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo‘rayev Abdug‘affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyevich – Farg‘ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug‘bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasi professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Teshayev Zavqiddin Jabbor o‘g‘li – Qarshi davlat universiteti Turizm va marketing kafedrasi dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Xalilova Shoxsanam G’ayrat qizi - iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Hazratqulov Shahboz Boboqul o‘g‘li – Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasi dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o‘g‘li – mas’ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O’zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro’yxatiga kiritilgan.

“**Moliyaviy texnologiyalar**” ilmiy elektron jurnali 23.11.2022-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5

MUNDARIJA

1.	Jumayev Akbar Mahmudovich	Turizmning hududiy iqtisodiyotdagi o‘rni va joylashtirish resurslaridan foydalanish samaradorligini statistik baholash	8
2.	Mamutova Amina Raxmetovna	Qurilish tashkilotlarida zamonaviy va ananaviy usullarda xarajatlarni hisoblashning usullari	14
3.	Нурматова Насиба Шерзодовна, Гозиев Ризоиддин Чулпонович	Экономическая роль Узбекистана как стратегического партнера в Центральной Азии	23
4.	Amatov Azizbek G‘ayrat o‘g‘li	Tijorat banklarida aktiv va passivlarni boshqarishda obligatsiya emissiyasining o‘rni: likvidlik, muddatlar nomuvofiqligi va qayta moliyalash risklari	29
5.	Saitkulov Suxrob Shavkatovich	Budjet tashkilotlarida ichki auditning natijadorligini baholash ko‘rsatkichlari tizimini takomillashtirish	36
6.	Kulboyeva Nargiz Majitovna	Tijorat banklari faoliyatini transformatsiyalashuv jarayonini takomillashtirish	43
7.	Alimqulov Hikmatulla Bahrom o‘g‘li	Prognozdan ortiq soliq tushumlarini hududiy budjetlarda qoldirishning tabaqalashtirilgan mexanizmi	52
8.	Jo’rayev Shoxrux Yunusali o’g’li, Temirova Dilshoda Erkin qizi, Togayev Salim Sobirovich	Loyiha boshqaruvida Scope creep muammosi: sabablari, oqibatlari va oldini olish mexanizmlari	61
9.	Djurayeva Iroda Bahrom qizi	O‘zbekistonda institutsional islohotlar samaradorligini xalqaro boshqaruv indikatorlari asosida baholash	68
10.	Otaxonov Komilxon Saidolim o‘g‘li	Oliy ta’lim muassasalarining iqtisodiy barqarorligini kompleks baholash metodologiyasini takomillashtirish	73
11.	Tillaxo‘jayeva Sadoqatxon Shuxrat qizi, Ungarbayeva Aynura Baxtiyer qizi, Togayev Salim Sobirovich	Loyiha boshqaruvida xaridlar va manfaatdor tomonlar bilan ishlash	80
12.	Mexmonaliyev Abbosjon G‘ayratjon o‘g‘li	“Yashil” loyihalarni moliyalashtirishda moliyaviy-ekologik skoring modelini joriy etish mexanizmini takomillashtirish	88
13.	Shovkatov Nodirjon Ne’matjon öğli	Özbekistonda köçmas mulkni ommaviy baholaşning institutsional va metodologik asoslarini takomillaştiriş	95
14.	Jo‘rayev Isroil Ibrohimovich	Tijorat banklari faoliyati transformatsiyalashuvining bank xizmatlari raqobatbardoshligini oshirishdagi roli	103

15.	Tadjibekova Dilnoza Baxtiyarovna	Fintex to‘lov servislarining (Payme, Click, Uzum) moliyaviy inklyuziyani kengaytirishdagi roli va ahamiyati	112
16.	Davranov Odil Jumanazarovich	Surxondaryo viloyatida ovlangan baliqlar hajmi ko‘rsatkichlarini arima modeli yordamida prognozlashtirish	124
17.	Tashxodjayeva Sevara Yarashevna	HR-brendingning paydo bo‘lish shart-sharoitlari va asosiy tushunchalarining shakllanishi	135
18.	Shaislamova Nargiza Kabilovna, Zohidova Ruxsora Komiljon qizi	O‘zbekistonda islomiy moliya asosida investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo‘nalishlari	141
19.	Сабирова Лола Шавкатовна	Взаимосвязь экономических и этических основ Узбекского предпринимательства	152
20.	Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich	O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar va moliyaviy texnologiyalar bozorining rivojlanishi: tendensiyalar, xatarlar va tartibga solish yo‘nalishlari	158
21.	Mamarajabov Abdisamad Saidmurot o‘g‘li	Bojxona auditida tanlov mexanizmlari va ichki nazoratni baholashning ilmiy-amaliy jihatlari	166
22.	Qilichev Sanjarbek Javlonbek o‘g‘li	Sug‘urta kompaniyalarining investitsion jozibadorligi iqtisodiy mohiyati va uni shakllantiruvchi omillarning nazariy-metodologik asoslari	173
23.	Mamatov Baxadir Safaraliyeviç	Özbekistonning xalqaro investitsiyaviy hamkorligini rivojlantirişning iqtisodiy mexanizmlari va ustuvor yönalişlari	183
24.	Ruziyev Baxtiyor Salimboyeviç	Özbekiston tijorat banklarining moliyaviy holatini topologik ma’lumotlar tahlili usulida baholaş	193
25.	Bo’riboyeva Zamiraxon Ravshan qizi	Yengil sanoat tarmoqlarida investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş: muammolari va ularni hal etiş yöllari	202
26.	Арипов Нодир Салимович	Рақамли трансформация минтақа иқтисодиётини барқарор ривожлантириш омили сифатида	213
27.	Маматов Ахметжон Атажанович	Миллий иқтисодиётни тадқиқ этишнинг илмий-назарий асослари ва уни трансформациялаш омиллари	220
28.	Umurzakova Mo‘tabarxon Nodir qizi	Janubiy Koreyada tibbiy sug‘urta tizimini moliyalashtirish mexanizmlari va ularni O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari	229
29.	Abdulxakimov Sirojiddin Nurboy o‘g‘li	Korporativ tuzilmalar tomonidan xalqaro Yevroobligatsiyalar joylashtirish amaliyotining tahlili	235

30.	Dehkanova Nargiza Sharifovna	Kimyo sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni baholash mexanizmlarini shakllantirishning konseptual asoslari	242
31.	Xalilova Shoxsanam G‘ayrat qizi	O‘zbekistonda ta’lim va sog‘liqni saqlash sohasini budjetdan moliyalashtirish holatining tahlili	249
32.	Xamdamov Omonullo Ne’matullayevich	Sug‘urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini ta’minlashning ustuvor yo‘nalishlari	254
33.	Xudayarov Oybek Odilovich, Hayitova Dilnura Ikromjon qizi	Tijorat banklarida aktiv va passivlarni boshqarish jarayonlarida xalqaro audit standartlarining o‘rni	262
34.	Fayazov Xasan Jaxongir o‘g‘li	Behavioral economics of financial self-control: saving and spending decisions	268
35.	Maxmasaidova Muslima Ubaydulla qizi, Sirojitdinov Abdulxamid Alimovich	Aholi daromadlari va iste’mol xarajatlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni SPSS dasturida ekonometrik baholash va test xatoliklarini tahlil qilish	277
36.	Şerimbetov Inomjon Xalilullayevıç	Moliyaviy hisobotlar sifatini ta’minlaşning nazariy asoslari	286
37.	Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	Davlat tibbiyot tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobi uslubiyotini takomillashtirish: xorij tajribasi va uslubiy model	292
38.	Потолова Анастасия Дмитриевна	Ўзбекистон республикасида кичик ва ўрта бизнес корхоналарида бухгалтерия ҳисобига сунъий интеллектни жорий этиш	302
39.	Jo‘rayev Bekzod Bahodir o‘g‘li	Tijorat banklarida daromad keltiruvchi aktivlar sifati va samaradorligini baholash	311
40.	Botirova Mushtariy Muzaffarovna	Qishloq xo‘jaligida innovatsion loyihalarni moliyalashtirish: xalqaro moliya institutlari kredit liniyalarida imtiyozli davrni ishlab chiqarish sikliga moslashtirish	332

Loyiha ekspertizasi uchun oddiy qoida

Har bir kredit arizasi uchun simulyatsiya o‘tkazish bank filiali uchun real emas. Shu sababli 4-jadvalda samarali imtiyozli davr har qanday biznes-rejadan aniqlash mumkin bo‘lgan oddiy ko‘rsatkich - loyiha barqaror pul oqimining 80 foiziga birinchi marta erishadigan T_{80} oyi bilan taqqoslangan. T_{80} ni eng yaqin olti oylik qadamgacha yuqoriga yaxlitlash quyidagi qoidani beradi:

$$g_i^R = 6 \cdot \left\lceil \frac{T_{80,i}}{6} \right\rceil. \qquad (9)$$

4-jadval

Turli tavakkalchilik chegaralarida samarali imtiyozli davr va oddiy qoida*, oy

Loyiha turi	Samarali imtiyozli davr, defolt ehtimoli ≤ 1%	Samarali imtiyozli davr, defolt ehtimoli ≤ 2%	Samarali imtiyozli davr, defolt ehtimoli ≤ 3%	T_{80}	Oddiy qoida g^R
Intensiv bog‘	48	**42**	42	42	**42**
Issiqxona	18	**18**	18	15	**18**
Sut fermasi	24	**18**	18	20	**24**
Qayta ishlash korxonasi	30	**24**	24	23	**24**

**Manba:* muallifning Monte-Karlo simulyatsiyasi va hisob-kitoblari. Samarali imtiyozli davrlar Γ to‘ridan olingan. Oddiy qoida T_{80} ni oltiga karrali eng yaqin songacha yuqoriga yaxlitlaydi. Bog‘ uchun foizlar dastlabki 24 oyda kapitallashtiriladi.

Qoida bog‘, issiqxona va qayta ishlash korxonasi uchun 2 foizlik chegaradagi samarali imtiyozli davrni aniq takrorlaydi. Sut fermasi uchun u 18 oy o‘rniga 24 oyni beradi, bu qat’iyroq 1 foizlik chegaradagi samarali imtiyozli davrga to‘g‘ri keladi. Demak, qoida biroz ehtiyotkor, lekin hech qachon haddan tashqari qisqa emas. Uning iqtisodiy mantiqi oddiy: asosiy qarzni to‘lash loyiha barqaror pul oqimining katta qismini hosil qila boshlagandan keyin boshlanishi kerak, qolgan 20 foizlik tafovut esa barqaror pul oqimi va qarzga xizmat ko‘rsatish to‘lovi o‘rtasidagi zaxira bilan qoplanadi.

Natijalarning barqarorligi

5-jadval

Samarali imtiyozli davrning foiz stavkasi, o‘zgaruvchanlik va likvidlik zaxirasiga sezgirligi*, oy

Ssenariy	Intensiv bog‘	Issiqxona	Sut fermasi	Qayta ishlash korxonasi
Bazaviy (12%, zaxira 15%)	42	18	18	24
Foiz stavkasi 8%	24	6	6	12
Foiz stavkasi 16%	- (18,2)	- (3,3)	- (7,1)	- (100,0)
Foiz stavkasi 16%, qisqaroq siklli loyihalarda 12 oylik kapitallashtirish bilan	- (18,2)	24	30	30
O‘zgaruvchanlik × 1,5	- (2,8)	24	24	36
Likvidlik zaxirasi kreditning 10 foizi	48	- (28,0)	- (19,8)	- (100,0)
Likvidlik zaxirasi kreditning 25 foizi	30	0	6	9

**Manba:* muallifning Monte-Karlo simulyatsiyasi, 20 000 trayektoriya. 2 foizlik chegaradagi samarali imtiyozli davr. Chiziqcha 48 oygacha bo‘lgan hech bir imtiyozli davr chegarani ta’minlamasligini bildiradi; qavs ichida 48 oylik imtiyozli davrdagi defolt ehtimoli (%) ko‘rsatilgan. Barcha ssenariylarda bog‘ kreditlari bo‘yicha foizlar dastlabki 24 oyda kapitallashtiriladi.

5-jadvalda muqobil farazlar ostidagi samarali imtiyozli davr keltirilgan. Uchta natija alohida e’tiborga loyiq. Birinchidan, foiz stavkasi imtiyozli davr bilan kuchli o‘zaro ta’sirga ega. Yillik 8

foizlik stavkada samarali imtiyozli davr qisqaroq siklli uch loyiha uchun 12 oyga, bog‘ uchun esa 18 oyga qisqaradi, chunki daromadgacha bo‘lgan bosqichdagi foiz kamroq. 16 foizlik stavkada bazaviy shartnoma bo‘yicha 48 oy ichidagi hech bir imtiyozli davr defolt ehtimolini 2 foizda ushlab tura olmaydi: hatto 48 oylik imtiyozli davrda ham defolt ehtimoli issiqxonada 3,3, sut fermasida 7,1, bog‘da 18,2 va qayta ishlash korxonasida 100 foizni tashkil etadi. Foizlarni 12 oy kapitallashtirish issiqxona (24 oylik imtiyozli davr), sut fermasi va qayta ishlash korxonasi (har biri 30 oy) uchun chegaraga erishish imkonini qayta tiklaydi. Ikkinchidan, o‘zgaruvchanlikning 50 foizga oshishi samarali imtiyozli davrni issiqxona va sut fermasi uchun 6 oyga, qayta ishlash korxonasi uchun 12 oyga uzaytiradi, bog‘ni esa chegaradan biroz yuqoriga chiqaradi (48 oyda 2,8%). Uchinchidan, likvidlik zaxirasi imtiyozli davrning o‘rnini bosadi: kreditning 25 foiziga teng zaxirada samarali imtiyozli davr qisqaroq siklli uch loyiha uchun 0-9 oyga, bog‘ uchun 30 oyga tushadi, 10 foizlik zaxirada esa faqat kapitallashtirish bilan himoyalangan bog‘ chegara doirasida qoladi.

Sezgirlik natijalari ikki bosqichli talqinni tasdiqlaydi. Daromadgacha bo‘lgan bosqichdagi foiz yuki qarz oluvchi zaxirasidan oshgan har qanday holatda, masalan, 10 foizlik zaxira yoki 16 foizlik stavkada, asosiy qarz bo‘yicha uzunroq imtiyozli davr yordam bermaydi va yechim kapitallashtirish, kattaroq zaxira yoki pastroq stavka orqali topilishi kerak. Daromadgacha bo‘lgan bosqich qoplangan holatlarda esa samarali imtiyozli davr pul oqimining o‘sishiga mos keladi va o‘zgaruvchanlikka kutilgan yo‘nalishda javob beradi.

Natijalar muhokamasi va takliflar

Natijalar qishloq xo‘jaligi moliyasi adabiyotida keng tarqalgan, kreditning vaqt tuzilmasi uning narxi kabi muhim, degan qarashni tasdiqlaydi [1; 9] va unga miqdoriy o‘lchov qo‘shadi. Ko‘rib chiqilgan to‘rt turdagi innovatsion loyiha uchun defolt tavakkalchiligini 2 foizlik chegarada ushlab turadigan imtiyozli davr 18 oydan 42 oygacha. Shu sababli yagona 36 oylik chegara ko‘pchilik loyihalar uchun haddan tashqari uzun, foizlar kapitallashtirilmagan holda esa eng uzun shakllanish davriga ega loyiha uchun samarasiz. Imtiyozli davr investitsiya daromadliligini ham, defoltni ham oshiradi, degan xulosa [8] xarajat va tavakkalchilik o‘rtasidagi muvozanat bo‘yicha natijalarimizga mos keladi: imtiyozli davrning narxi bor va bu narxni faqat loyiha pul oqimi barqarorlashgunga qadar to‘lashga arziydi.

Daromadgacha bo‘lgan va pul oqimi o‘sib boradigan bosqichlarni ajratish xalqaro moliya institutlari kredit liniyalarini loyihalash uchun amaliy ahamiyatga ega. Amaldagi shartlar imtiyozli davrni bitta parametr sifatida ko‘radi. Natijalarimiz innovatsion qishloq xo‘jaligi loyihalari uchun kredit shartlarida alohida belgilanadigan ikki parametr bo‘lishi kerakligini ko‘rsatadi: daromadgacha bo‘lgan bosqich uchun foiz rejimi (kapitallashtirish yoki kredit tarkibida moliyalashtiriladigan maxsus foiz zaxirasi) va pul oqimi o‘sib boradigan bosqich uchun asosiy qarz bo‘yicha imtiyozli davr. Shu asosda xalqaro moliya institutlari mablag‘lari hisobidan qishloq xo‘jaligini kreditlash liniyalari uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- umumiy 36 oylik chegarani $g^R = 6 \cdot \lceil T_{80}/6 \rceil$ qoidasidan kelib chiqadigan va ekspertiza vaqtida biznes-rejada hujjatlashtiriladigan loyiha turlari bo‘yicha imtiyozli davrlar jadvali bilan almashtirish; intensiv bog‘lar uchun bu chegarani 42 oygacha oshirishni anglatadi;
- birinchi daromadi kredit ajratilgandan 12 oydan keyin keladigan loyihalar uchun daromadgacha bo‘lgan bosqichda, shu bosqich va birinchi hosil mavsumiga teng muddatga (intensiv bog‘lar uchun 24 oy) foizlarni kapitallashtirishga ruxsat berish;
- kapitallashtirish qo‘llanilmaydigan loyihalarda qarz oluvchining likvidlik zaxirasi kamida birinchi daromadgacha to‘lanadigan foizlarni qoplashini talab qilish va kattaroq zaxirani qisqaroq imtiyozli davrda aks ettirish;
- qayta kreditlash stavkasi sezilarli o‘zgarganda imtiyozli davrlarni qayta ko‘rib chiqish, chunki samarali imtiyozli davr va kapitallashtirish zarurati stavkaga sezgir;
- xalqaro moliya institutlari mablag‘lari hisobidan berilgan har bir kredit bo‘yicha loyiha turi, imtiyozli davr va qaytarish holatini qayd etib borish, shunda jadval parametrlarini bankning o‘z ma’lumotlari asosida qayta kalibrlash mumkin bo‘ladi.

Bu takliflar subsidiyalangan kreditga oid tanqidiy qarashlarga mos keladi [19; 20]. Ular kreditni arzonlashtirmaydi, balki kreditning vaqt tuzilmasini davlat aralashuvini oqlaydigan muammoga - daromadi kechikadigan loyihalar uchun uzoq muddatli moliyalashtirishning yo‘qligiga moslashtiradi. Sikliga moslashtirilgan rejim o‘rtacha foiz xarajatini deyarli o‘zgartirmagan holda kutilayotgan zararni keskin kamaytirgani uchun uni xalqaro moliya institutlari resurslarini qayta kreditlaydigan hukumat uchun qo‘shimcha byudjet xarajatisiz joriy etish mumkin.

Tahlilning ayrim cheklovlari ham mavjud. Loyiha parametrlari soddalashtirilgan va kreditlar darajasidagi ma’lumotlar emas, balki texnologik me’yorlar asosida kalibrlangan, chunki bunday ma’lumotlar mavjud emas edi. Zarbalar yillar o‘rtasida hamda hosildorlik va narx o‘rtasida mustaqil deb olingan, amalda esa ular o‘zaro bog‘liq bo‘lishi mumkin [15], bu esa samarali imtiyozli davrni uzaytirishi ehtimoldan xoli emas. Model xulq-atvor javoblarini hisobga olmaydi: uzunroq imtiyozli davr tavakkalchiligi yuqoriroq investitsiyalarni rag‘batlantirishi [8] va boshqa turdagi qarz oluvchilarni jalb qilishi mumkin [13]. Sikliga moslashtirilgan qoida tavakkalchilik chegarasiga mos eng qisqa imtiyozli davrni tanlagani uchun bunday ta’sirlarni minimal darajada ushlab turadi, ammo ularni modellashtirmaydi. Nihoyat, xorijiy valyutadagi kreditlar uchun muhim bo‘lgan valyuta kursi tavakkalchiligi ko‘rib chiqilmagan. Qoidani xalqaro moliya institutlari mablag‘lari hisobidan berilgan kreditlarning qaytarish ma’lumotlarida sinab ko‘rish keyingi tabiiy qadamdir.

Xulosa

Maqolada shakllanish davri turlicha bo‘lgan innovatsion qishloq xo‘jaligi loyihalari uchun investitsiya kreditlarining imtiyozli davrini qanday belgilash kerakligi o‘rganildi. O‘zbekistondagi xalqaro moliya institutlari kredit liniyalari shartlariga kalibrlangan Monte-Karlo modeli yordamida kredit muddati davomida 2 foizlik defolt ehtimoliga mos keladigan eng qisqa imtiyozli davr issiqxona va sut fermalari uchun 18 oy, qayta ishlash korxonalari uchun 24 oy va intensiv bog‘lar uchun 42 oy ekani aniqlandi; oxirgi natija faqat dastlabki 24 oyda foizlar kapitallashtirilgan holda o‘rinli. Yagona 36 oylik imtiyozli davr qisqa siklli qarz oluvchilarning foiz xarajatini kreditning 6-9 foiziga oshiradi, ammo tavakkalchilikni sezilarli kamaytirmaydi, bog‘ loyihalarida esa defoltning oldini ololmaydi, chunki ularda birinchi hosilgacha bo‘lgan asosiy cheklov asosiy qarz emas, balki foizdir.

Tadqiqot natijalaridan ikki umumiy xulosa kelib chiqadi. Birinchidan, innovatsion loyihaning yetilishgacha bo‘lgan hayoti daromadgacha bo‘lgan bosqich va pul oqimi o‘sib boradigan bosqichdan iborat bo‘lib, ular turli vositalarni talab qiladi: birinchisida foizlarni kapitallashtirish yoki zaxira, ikkinchisida asosiy qarz bo‘yicha imtiyozli davr. Ikkinchidan, asosiy qarz bo‘yicha samarali imtiyozli davrni loyiha barqaror pul oqimining 80 foiziga erishishi uchun zarur bo‘lgan, olti oygacha yuqoriga yaxlitlangan muddat bilan taxminan aniqlash mumkin. Bu kreditorlarga ekspertiza bosqichida qo‘llash oson bo‘lgan qoidani beradi. Imtiyozli davrni ishlab chiqarish sikliga shu tarzda moslashtirish kreditning o‘rtacha qiymatini deyarli o‘zgartirmagan holda kutilayotgan kredit zararlarini keskin kamaytiradi va xalqaro moliya institutlarining uzoq muddatli resurslaridan olinadigan foydani ularga eng ko‘p muhtoj bo‘lgan loyihalarga yo‘naltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Barry P. J., Ellinger P. N. Financial management in agriculture. 7th ed. - Upper Saddle River: Prentice Hall, 2012.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-oktyabrdagi PF-5853-son «O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo‘ljallangan strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi Farmoni. - Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

3. Business Development Bank. Foreign credit lines. - https://brb.uz/en/foreign-credit-lines (murojaat sanasi: 22.11.2026).

4. Rosenzweig M. R., Wolpin K. I. Credit market constraints, consumption smoothing, and the accumulation of durable production assets in low-income countries: Investments in bullocks in India // Journal of Political Economy. - 1993. - Vol. 101, No. 2. - P. 223-244. - https://doi.org/10.1086/261874

5. Carter M. R., Olinto P. Getting institutions “right” for whom? Credit constraints and the impact of property rights on the quantity and composition of investment // American Journal of Agricultural Economics. - 2003. - Vol. 85, No. 1. - P. 173-186. - https://doi.org/10.1111/1467-8276.00111

6. Conning J., Udry C. Rural financial markets in developing countries // Handbook of agricultural economics. Vol. 3 / ed. by R. Evenson, P. Pingali. - Amsterdam: Elsevier, 2007. - P. 2857-2908. - https://doi.org/10.1016/S1574-0072(06)03056-8

7. Moll B. Productivity losses from financial frictions: Can self-financing undo capital misallocation? // American Economic Review. - 2014. - Vol. 104, No. 10. - P. 3186-3221. - https://doi.org/10.1257/aer.104.10.3186

8. Field E., Pande R., Papp J., Rigol N. Does the classic microfinance model discourage entrepreneurship among the poor? Experimental evidence from India // American Economic Review. - 2013. - Vol. 103, No. 6. - P. 2196-2226. - https://doi.org/10.1257/aer.103.6.2196

9. Karlan D. S., Zinman J. Credit elasticities in less-developed economies: Implications for microfinance // American Economic Review. - 2008. - Vol. 98, No. 3. - P. 1040-1068. - https://doi.org/10.1257/aer.98.3.1040

10. Fink G., Jack B. K., Masiye F. Seasonal liquidity, rural labor markets, and agricultural production // American Economic Review. - 2020. - Vol. 110, No. 11. - P. 3351-3392. - https://doi.org/10.1257/aer.20180607

11. Burke M., Bergquist L. F., Miguel E. Sell low and buy high: Arbitrage and local price effects in Kenyan markets // The Quarterly Journal of Economics. - 2019. - Vol. 134, No. 2. - P. 785-842. - https://doi.org/10.1093/qje/qjy034

12. Weber R., Musshoff O. Can flexible microfinance loans improve credit access for farmers? // Agricultural Finance Review. - 2013. - Vol. 73, No. 2. - P. 255-271. - https://doi.org/10.1108/AFR-09-2012-0047

13. Beaman L., Karlan D., Thuysbaert B., Udry C. Selection into credit markets: Evidence from agriculture in Mali // Econometrica. - 2023. - Vol. 91, No. 5. - P. 1595-1627. - https://doi.org/10.3982/ECTA15595

14. Hertz D. B. Risk analysis in capital investment // Harvard Business Review. - 1964. - Vol. 42, No. 1. - P. 95-106.

15. Richardson J. W., Klose S. L., Gray A. W. An applied procedure for estimating and simulating multivariate empirical (MVE) probability distributions in farm-level risk assessment and policy analysis // Journal of Agricultural and Applied Economics. - 2000. - Vol. 32, No. 2. - P. 299-315. - https://doi.org/10.1017/S107407080002037X

16. Hardaker J. B., Lien G., Anderson J. R., Huirne R. B. M. Coping with risk in agriculture: Applied decision analysis. 3rd ed. - Wallingford: CABI, 2015.

17. Basel Committee on Banking Supervision. International convergence of capital measurement and capital standards: A revised framework. Comprehensive version. - Basel: Bank for International Settlements, 2006. - https://www.bis.org/publ/bcbs128.htm

18. IFRS Foundation. IFRS 9 Financial instruments. - London: International Accounting Standards Board, 2014.

19. Adams D. W., Graham D. H., Von Pischke J. D. (eds.). Undermining rural development with cheap credit. - Boulder: Westview Press, 1984.

20. Besley T. How do market failures justify interventions in rural credit markets? // The World Bank Research Observer. - 1994. - Vol. 9, No. 1. - P. 27-47. - https://doi.org/10.1093/wbro/9.1.27

21. Qishloq Qurilish Bank. Consolidated financial statements for the year ended 31

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5

December 2021 and independent auditor’s report. - 2022. - https://brb.uz/assets/fs2021.pdf

22. Qishloq Qurilish Bank. Годовая консолидированная финансовая отчетность, подготовленная в соответствии с МСФО, и заключение независимого аудитора за 2022 год. - 2023. - https://brb.uz/assets/godovaya-konsolidirovannaya-finansovaya-otchetnost,-podgotovlennaya-v-sootvetstvii-s-msfo-i-zaklyuchenie-nezavisimogo-auditora-2022-god..pdf

23. Business Development Bank. Consolidated financial statements for the year ended 31 December 2025 and independent auditor’s report. - 2026. - https://brb.uz/assets/fs_ar-brb-2025-(eng)-(1).pdf

24. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2025-yil uchun yillik hisobot. - Toshkent, 2026. - https://cbu.uz/upload/medialibrary/964/07iq5gf3vjv0vw7636kvcccbudz35jdm/Yillik-hisobot-2025.pdf

25. Glasserman P. Monte Carlo methods in financial engineering. - New York: Springer, 2003.